

Оригинални научни рад

Срђан Ж. СЛОВИЋ*

Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић

РАТ ЗА ШПАНСКО НАСЛЕЂЕ И УТРЕХТСКИ МИР**

Айсиракиј: Рат за шпанско наслеђе и догађаји који су му претходили врхунили су Утрехтским миром из 1713. године. Ови догађаји су редизајнирали политичку мапу Европе и означили су крај универзалне монархије. Француска више није била окружена шпанским Хабзбурговцима, али је као водећа сила тога времена на челу са Краљем сунца (Луј XIV) била суочена са великим коалицијама против себе. Циљ тих коалиција био је спречавање стварање државе хегемона. Версај и Беч ће успоставити равнотежу која ће трајати све до рата за аустријско наслеђе, а Енглеска ће постати прва поморска сила на свету.

Овим ратом је полако почело да се инаугурише и ново међународно право, па су сва национална законодавства требала да прате развој међународног права. Упоредо са променом политичких односа у Европи мењале су се и правне норме. Рат (који је предмет нашег интересовања) био је веома сложен, јер је укључивао више династија и геополитичке интересе међу њима, па су га решили дипломате и правници а не генерали.

Кључне речи: шпанско наслеђе, Хабзбурговци, Луј XIV, Енглеска, равнотежа снага, рат.

ПОЗАДИНА ФРАНЦУСКО-ШПАНСКОГ СУКОБА

Након окончања тридесетогодишњег верског рата, Европа још увек није била у стању мира. Француска и Шпанија су још увек биле у рату по питању Северне Холандије. Непријатељства су окончана Пиринејским миром 1659. године. Француски краљ Луј XIV и шпански краљ Филип IV су разменом церемонијалних формалности дали основ за платформу мира, према коме је река Бидасоа раздвајала два краљевства. Овај мир је окончао рат који је отпочео 1635. године, а донео је и унију између Луја XIV и Марије Терезе,

* виши научни сарадник, drsr djans@gmail.com

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (ев. бр. 178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

најстарије ћерке Филипа IV (Lesaffer 2006: 8). Мир са аустријским огранком хабзбуршког царства склопљен је 1648. године, тако да је Луј XIV добио добру понуду претензије на шпанску монархију, како би контролисао Шпанију, Напуљ, Сицилију, Милано, Franche-Compté и Шпанску Холандију, што је било исплативо са територијалног и финансијског становишта (Stradling 1981: 222).

Луј XIV је имао добру сарадњу са својим сарадницима. Један од њих био је и Иг Д'Лион, вешт преговарач и познавалац страних језика. Учесник је мировних преговора у Минстеру и био именован за делегата Пиринејског мира (Rule 1969: 54). Успео је да активира клаузулу (*renonçant*), која је дала основу за потоње француско претендовање на шпанско наслеђе. Марија Тереза је могла да одустане од свог права на шпанску круну уколико би добила мираз у вредности од тадашњих 500.000 екија. Шпански краљ није никада испунио ову обавезу.¹

Филип IV је имао само једног мушког наследника, Фелипе Проспера, рођеног 1659. године. Смрћу Проспера, Лују XIV се пружила прилика полагања права на целу шпанску монархију. Разлог за то је рођење његовог сина 1661. године, познатог као Гранд дофен (*Grand d'Espagne*). Да би оживео интрадинастијске односе, Леополд I је оженио 12-годишњу Маргарету Терезу 1666. године. У тајном анексу брачног уговора 18. децембра 1663. године Карлос је обавезао императора и његову супругу да свог другог сина пошаљу у Мадрид, како би основали други огранак Хабзбуршке монархије у Јужној Холандији.

Након смрти Филипа IV, Иг Д'Лион добио је одрешене руке да активира клаузулу „*renonçant*“. Закон који искључује жене из династијског наслеђа није се примењивао на шпанско краљевство. Контролор финансија у Француској припремио је тзв. Уговор о правима хришћанске краљице под називом „Антоан Билан“. Овај уговор је садржавао обавезу одрицања Марије Терезе, а клаузула „*renonçant*“ се тицала обичајног права. Овде треба указати и на позицију Чарлса II, јер је он био једини наследник по мушкој линији. Формално правно је имао предност у односу на своју сестру, али је право деволуције Чарлса оставило по страни и примат дало Марији Терези. Отац Марије Терезе, Филип IV, није могао да учини ништа више од онога што је превазилазило границе *usufruct*. Дакле, он није могао да отуђи имовину у питању, па је Марија Тереза могла да управља територијама на која је Луј XIV полагао право (Godding 1991: 358–364).

1 Овде су била у питању два права – јавно и приватно: приватна обавеза плаћања мираза није се могла одвојено тумачити од јавног одрицања. Француски правници су били становишта да се клаузула одрицања (*renunciation clause*) односила и на јавну сферу. С друге стране, шпанско јавно право није никада признало правило о искључивању жена из наследства.

Из наведеног следи да је право револуције омогућавало Марији Терези да поседује одређене територије у Северној Холандији. На основу ове клаузуле, деца из другог брака нису могла да наследе никакву територију коју су стекли заједнички родитељи све до смрти његове прве супруге, како би се спречила дискриминација. У том циљу је Иг Д'Лион припремио и други напад на уговор о миру. Пошто Филип IV није извршио своју обавезу, француски суд је увео клаузулу *exceptio non adimpleti contractus* (одустаје се у потпуности све док друга страна не испуни своје обавезе).

Шпанија је на ово одговорила са тзв. *Bouclier d'Etat*. Ту се посебно истакао Вон Лисола. Употребљено је друге аргументе позивајући се на аутономију приватног и јавног права, којим се забрањује фрагментација наслеђа у Северној Холандији. Империјално порекло права на деволуцију постало је једно од главних француских аргумената у прилогу права Марије Терезе као прворођеној ћерки – ово је била основа приватног права. Одрцање Марије Терезе, које је било безусловно за јавна поседовања која је наследила од оца Филипа IV, везано је за чл. 33. Пиринејског мира. Лисола је инсистирао на чињеници да је неиспуњавање обавеза давања мираза валидан изговор за генерисање екстра интереса суме у питању, али да то потпада под грађанске обавезе, док је поседе Марије Терезе у Северној Холандији сврстао у домен јавног права чим се удала за француског краља. Француски краљ је, са своје стране, имао право да ступа у рат, поништи Пиринејски уговор и склопи други. Имајући у виду стање између суверена тога доба, међународни систем је могао бити изграђен на њиховом поверењу. Уколико је у питању неповерење према другој страни, целокупни систем безбедности бива нарушен.

СПОЉНА ПОЛИТИКА ЛУЈА XIV

Луј XIV је водио спољну политку налик шаховској табли: пратио је потезе Хабзбурговаца у Бечу и Мадриду и политику Енглеске и Холандије. Током 30-годишњег рата француску територију повређивале су хабзбуршке трупе, на чијем су челу били шпански команданти. Иако су ови сукоби решени поменути Пиринејским миром, код Француза је још увек била присутна жеђ за осветом. Са Шпанијом је Француска током XVII века имала неколико сукоба: поменути Деволуциони рат 1667–1668, рат Прве коалиције против Холандије 1672–1679, рат Друге коалиције (Аугзбуршка лига) 1689–1697. Између њих је избио и мањи рат назван *Reunion* 1683–1684.

Током деволуционог рата Луј XIV је почео да предузима против свог таста мере стратегијске природе. У том циљу је од свог рођака Чарлса I тражио луку Данкирк на граници са Шпанском Холандијом, како би се припремио за војна дејства против Шпаније. Француски краљ је прикривено помагао

и португалски рат за независност, иако су га на то спречавале одредбе Приринејског мира. Луј XIV је користио Енглеску као мачју шапу. Португалија је имала дворске везе са Енглеском (Чарлс II и принцеза Изабела). Енглеској је Португалија уступила Тангиер и Бомбај. Чарлс II је, заузврат, обећао помоћ Португалији у погледу стицања њене независности. Са овим се сложио и Луј XIV. Године 1668. Шпанија је и званично признала независност Португалије. Пошто питање мираза није било на видiku, Луј XIV је прихватио исплату за *Franche-Compté*, Луксембург и Камбраи (Rule 1969: 57). Штавише, да би обезбедио плаћање мираза, Луј XIV је био спреман да учествује у тзв. *petites affaires*, па је успео и да стекне увид у финансије шпанског двора (André 1950: 54). Луј је био у посебним односима и са императором Св. римског царства – Леополдом I. Леополд I је био лукав и упоран чувар породичних права. Описују га као дуговечног, пасивног и умереног. С друге стране, спроводећи Ришељееву политику државног разлога, Луј XIV је био спреман да зарад тог принципа расподели међу ривалима императора целокупно шпанско наслеђе. Непријатељство са императором није спречавало Луја XIV да са њим преговара о Другом уговору о деоби са Аустријанцима. То се десило када је Карлос II, наследник Филипа IV, био смртно болестан. Леополд I и његови наследници желели су Шпанију, Милано и већи део шпанских колонија. Француска се држала свог *Franche-Compté*, Наваре, Наполија, Сицилије и Филипина. Ови захтеви су још увек били у складу са миразом Марије Терезе и поменутог Другог уговора о деоби (Rule 1969: 59).

Лујева политика према Холандији и Енглеској је била теже докучива: Луј је направио велики превид према политици Енглеске. Лоше је проценио тренутну моћ Енглеске и њен опоравак од грађанског рата. Лоше је проценио и Чарлса II, који је био благо непријатељски настројен према Француској. Лично није имао анимозитете према Лују XIV, али му је сметала превелика моћ Француске. Дакле, од Деволуционог рата па све до Утрехтског мира, у међународне односе се устаљују категорије попут равнотеже снага и националног интереса. Чарлс II се супротстављао Лују XIV у циљу одбране своје круне. Холанђане је Луј XIV сматрао безвредним непријатељима. У тренутку актуелизације холандског проблема, Луј је пролазио кроз личне и професионалне кризе. Филип IV је умро 1665. године, чиме се искомпликовало питање шпанског наслеђа. Ана од Аустрије умрла је 1666. године, чиме је Луј XIV био лишен утицаја са женске стране. Лујев саветник Телије отпочео је са зидањем војног утврђења на граници са Шпанском Холандијом.

Како се није видела могућност исплате мираза Марије Терезе, који се по слободној процени кретао до 1.100.000 круна у злату, онда се Луј XIV држао могућности добијања шпанских холандских провинција и других територија на име компензације. Пошто је, како је речено, Шпанија оспоравала

деволуционо право Француске, рат је био на помолу. Овде се радило о рату између Шпанске Холандије и Француске. 1667. године Француска је мобилисала своју војску. Била је надмоћнија и победила војску Шпанске Холандије. Мировни споразум је потписан у Екс ла Шапелу. Њиме је Француска добила у посед 12 утврђења и оформила нелегалну границу, што многима није одговарало (André 1950: 116–117).

Пет месеци пре потписивања Екс ла Шапела дошло је до сусрета између холандских и енглеских државника 1668. године, када је потписан документ назван „Прва трострука алијанса“. Савезу је приступила и Шведска. Циљ савеза било је слабљење Француске (Westergaard 1947: 115). Чувши за овај савез Луј XIV је почео да размишља о неутрализацији Холандије. Уједињене холандске провинције су биле у савезу са Француском од 1635. године, против шпанске претње; међутим, чим је претња опала, Холандија је успоставила детант са Мадридом, успоставивши сепаратни мир са Шпанијом 1648. године уз давање одређених субвенција шпанској круни. Француска је била против овакве политике Холандије ускладу са изреком: *Gaullus amicus sed non vicinus* („Пријатељ Француске, али не и сусед“). Француска је почела да тражи савезнике у Рајнској области, укључујући и изборника од Келна, који је обезбеђивао добар пут за инвазију на Холандију. Бранденбург је био неутрализован. Луј XIV је успео да дође до одредби Првог споразума о деоби уз подмићивање Чарлса II. Тајни уговор из Довера је био поновни мат: обећање исплате три милиона ливри Чарлсу II, уз плаћање половине суме пре енглеске објаве рата Холандији. Узрок овог рата Прве коалиције била су трговинска ривалства и сукоб интереса између Холандије и Француске око Бургундијанских територија и још актуелног шпанског наслеђа. Било је и различитих ставова по питању верности идеалу слободе, што је за Луја XIV била увреда за његов концепт државе. Чини се да је најважнији узрок рата било образовање Тројног савеза (Прва коалиција). Французи су извршили напад преко епископије у Лијежу. У Холандији је растао отпор према Лују XIV, у чему је предњачио тада 21-годишњак Вилијам Орански, војни лидер Холандије. Био је млад са мало политичке зрелости да би задобио поверење својих грађана, а камоли савезника. Био је сличан Леополду I по величању славе и учења на својим грешкама.

Победник рата Прве коалиције је већ 1672. године био познат. Луј XIV је преферирао ратовање под опсадом, али то није одговарало Холанђанима, који су затражили примирје. Желели су територијално-комерцијалне концесије. Французи су имали две опције: умереност и мудрост или ригорозније мере стриктног диктирања услова мира. Мировна делегација, на којој су француски услови укључивали земље око Рајне, тарифне концесије, слободно исповедање католичке вере у Холандији и ратну одштету од 24 милиона ливри, послата је у Амстердам (Rule 1950: 65).

Холанђани се нису мирили са поразом и деловали су у утврђењима око Амстердама. Вилијам Орански је од европских кнежева тражио подршку за *pro religione et libertate*. Играо је на карту универзалне монархије. 1673. године је потписана Велика алијанса, у чији су састав ушле: Шпанија, рајнске државе, Лорен, Бранденбург и император. Француска је, са своје стране, заузела одбрамбени положај дуж Рајне и Шпанске Холандије.

Луј XIV је задржао Franche-Compté, а војни напори на другим фронтима били су осујећени дипломатским активностима и војним поразима. Луј XIV је иницирао мировне преговоре 1676. године у Нијмегену. Наступила је пат позиција, јер је победник желео да задржи све што је освојио у победи, а поражени да поврати изгубљено. Овим миром Холандији је враћено утврђење Мастрихт уз одређене економске концесије. Шведској су такође враћене одузете територије. Француској је Шпанија вратила 11 градова у Фландрији са Ипром и Камбруом (Rule 1950: 66).

Рат Прве коалиције имао је велики утицај на владавину Луја XIV, а посебно према односу на стратегијско планирање. Луј XIV је постао много обазривији у ангажовању својих трупа. Његови саветници били су задовољни упадом у Рајнску област, али нису били задовољни исходом рата за шпанско наслеђе. У наредне две деценије се као приоритет поставило питање јачања утврђења на северу и североистоку. Створена је и антифранцуска коалиција – Трострука из 1668. године и Хашка из 1673. године. Од тог тренутка, Француска схвата новонасталу улогу Енглеске која се опоравила од грађанског и рата са Холандијом 1650–1670. године.

РАТОВИ ДРУГЕ И ТРЕЋЕ КОАЛИЦИЈЕ

Нове коалиције које су биле на помолу имале су за циљ да ослабе моћ Француске. Француска ће и даље бити велика сила, али не и ненадмашна. Разлог томе ће бити ојачана Енглеска у својству предводника будућих коалиција. Раних 1680-их година француска војска је успела да освоји Стразбур, који је служио као мостобран преко реке Рајне. Оваква ситуација је омогућила да Бранденбуршка уђе у Алзас. Стразбуршка капија је била затворена ка немачким земљама, чиме је био заштићен и Алзас (Rule 1950: 69). У међувремену, мешајући се у локалне црквене ствари, Луј XIV је заштрио односе са папом Иносентом XI. Толико резигниран, био је у стању и да прекине дипломатске односе са Римом. Кризу су појачавале и дневне новине које су писале о националним правима француске римокатоличке цркве против поштовалаца ауторитета папе. Папу је посебно разочарала неутралност Луја XIV приликом турске инвазије на Беч. Проблеми са папом постојали су све до његове смрти 1689. године.

Још један проблем представљали су и Хугеноти – *imperio in imperium*. Нантским едиктом од 1598. године промовисана су политичка и религијска права Хугенота. Овај едикт је обезбеђивао лимитирану толеранцију грађанских и политичких права у циљу пружања потпоре религијским клаузулама. Средином XVII века свештеници су започели кампању у циљу опозива религијске клаузуле, да би 1670. године отпочео прави крсташки рат против протестаната (Scoville 1960: 28–63). Пошто је Луј XIV тежио слави, желео је да је увећа и религијским тријумфом, па је Нантски едикт заменио Фонтенеловим.

Можда је највећи проблем, који је утицао на формирање Друге коалиције (Аугзбуршка лига), било заоштравање односа са Аустријом. Император му никако није опростио неутралност по питању опсаде Беча од стране Османлија. Из таквог односа снага изродила се и Аугзбуршка лига 1686. године. Она је удружила императора, Карлоса II, Карла XI од Шведске и изборника из Баварије. Француска се тада почела суочавати са још једним проблемом званим немачке државе. Узрок рата 1688. године била је француска опсада Луксембурга 1683. године, која је иницирала вођење ограниченог рата са Шпанијом. Дошло је и до двогодишњег примирја. Француска није одустала од своје експанзивне политике извршивши интервенцију у Бургундијском кругу, чиме је против себе усмерила и немачке кнежевине. Образован је нови савез кога су чинили император, Шпанија, Иносент XI, Холандија и Енглеска.

Енглеска ће после опоравка од грађанског рата бити, како је већ речено, велики такмац Француској у светској политици. Наследник Чарлса II, Џејмс му је био сушта супротност. Дипломатски представници у Енглеској су га описивали као непоузданог савезника, што је Луј XIV лично увидео: одбио је француски предлог за изградњу заједичке флоте. Луј XIV је, заузврат, желео да води самосталан рат са Енглеском како би је држао изван континенталног ратишта. У међувремену се Чарлс од Шпаније озбиљно разболео. У овом периоду почело је да се намеће и немачко питање, избио је рат у немачким кнежевинама, али не по питању Келна, већ Палатината. Ту је Луј XIV имао одређена права која су се тицала његове свастике па је послао војску која ће зауставити империјалне снаге. Француска је победила, али је дипломатски доживела неуспех, јер су немачки кнежеви прешли на страну империје. Уследило је и потписивање Пакта о великој алијанси 1689. године, у чији су састав ушли: Беч, немачке кнежевине, Холандија и Енглеска. Овај рат је трајао све до 1697. године и био је познат као Рат Друге коалиције (Clark 1954: 168–182). Француски маршал Луксембург је умро 1695. године, а Вилијам III је био истрајан да се супротстави Лују XIV. Са великим ентузијазмом испланирао је детаље борбе, те је освојио Намур. Француска је имала интерне проблеме везане за сушу, јаку зиму и повећање пореза.

Луј XIV био је приморан да затражи мир и послао је своје изасланике у Шпанију и Шведску. Било је неизбежно направити компромис, али је краљ успео да испослује 1696. године мир са Савајом, која је напустила Велику алијансу. Након тога су уследили преговори са империјом и Холандијом. Претила је опасност да Французи предају Стразбур, али су се овоме жестоко супротставили Лујеви саветници. Направљена је компензација, тако што су Французи одустали од неких места у јужној Холандији и десној обали реке Рајне као и Луксембурга. Међутим, Стразбур је сачуван. Вилијам Орански је добио титулу краља Енглеске, чиме је извршен повратак на *status quo ante bellum*. Овај споразум је назван Рајсвишки споразум. Донео је Французима право на Стразбур и Вилијаму право на енглески престо; колонијално питање је било актуелизовано и постављено је питање безбедности у Европи (Rule 1969: 80).

Француски краљ је са својим саветницима схватио да је, поред војне снаге, за успех потребна и вештина преговарања. Компромис са империјом и атлантским силама био је неизбежан. То је био једини начин решавања питања шпанског наслеђа. Луј XIV и Вилијам III подржавали су деобу наслеђа између три кандидата, где би значајан део пришао Јозефу Фердинанду, који би балансирао између Бурбона и Хабзбурговаца. Лујев син, Велики делфин, био би компензован одређеним територијама у Италији (Напуљ, Сицилија и Тосканске луке); Милано би било дато аустријском надвојводи. Енглеска је тражила Порт Махан и Оран. Оваква умерена политика је пропала смрћу Јозефа Фердинанда. Надвојвода Чарлс је задржао Шпанију, Индију и Шпанску Холандију. Велики делфин је добио Војводство од Милана као замену за Лорен. Луј XIV је још увек оклевао да одустане од Хабзбурговаца. На крају је преовладао Други споразум о деоби.

Будући ток догађаја предвиђао је три сценарија:

– Леополд I је био присталица ратне политике, у случају да Бурбони буду сукцесори шпанског наслеђа;

– наслеђе би могло да пређе на следећу линију сукцесора – надвојводу Чарлса;

– у случају да Француска одмах не прихвати наслеђе, шпански племићи и владајућа хунта би своју лојалност исказали Бечу (Rule 1969: 80).

Треба истаћи да су геополитичке околности ишле на руку Леополда I. Он се више није бавио добицима у расправи о наслеђу. Уговор из Рајсвика држао је Луја XIV далеко од Светог римског царства. Оног тренутка када је Луј XIV шест недеља касније објавио да је његов унук Филип од Анжуја легално преузео назив Филип V, рат је био неизбежан. Уколико контрола поморских путева и освајање Шпанске Холандије не би пали у француске руке, компензација би била пронађена у Италији, чиме би Леополд I био удаљен од италијанских територија. Вилијам III се нашао у вртлогу конкуренције

између незадовољног императора и могућег рушења система деобе. Једна страна би увек била незадовољна. Дошло је до конфронтације између Француске на једној и Енглеске, уједињених провинција и императора на другој страни. Чарлс II је са подозрењем гледао на француско-енглеску игру око деобе и питање наслеђа је желео да реши преко националног права. Французи су успели да осујете план Хабзбурговаца.

Рат је отпочео тако што је Леополд I послао трупе од око 30.000 војника у Савоју како би повратио право на војводство од Милана. Шест месеци пре закључивања споразума о Великој алијанси желео је целокупно наследство. Окупирао је тврђаву у јужној Холандији септембра 1701. године. Луј XIV је био растрзан између личне лојалности свом унуку Џејмсу II и реалистичке политике коју је водио. Одмах је послао трупе у Шпанској Холандији али је, у исто време, послао и изасланике да преговарају о миру. Чим је Француска склопила споразум Асиенто у Шпанији, који је фаворизовао француске интересе, Вилијам III је из страха од француске хегемоније са холандским лидерима потписао споразум о Великој алијанси Хага – Трећи уговор о деоби 9. септембра 1701. године.

Француска је имала доста војних успеха (Фридлинген 1702, Екерен 1703, Алманци 1707. године), али и пораза (јужна Холандија 1704, Торино 1706. године). Победе или порази су утицали на промену савезништва. Тако је португалски краљ Јоао V приступио Великој алијанси, чиме је Енглеска отворила свој пут интереса ка Бразилу (Doyle 1992: 93). Савезници, и поред опсаде Тулона, нису успели да уђу на француску територију.

Пошто се Француска нашала у незавидној ситуацији, затражила је мир. У том циљу је промењен преговарачки тим. На чело је дошао министар спољних послова Торси. Преговори су у почетку били тајни. Савезници су тражили Стразбур, утврђења у Алзасу и јужној Холандији, Савоју и абдикацију Филипа V са шпанског трона. Луј XIV је на интервенцију својих саветника одбио ове услове. На седници Високог савета је било жестоких расправа: Велики делфин је заговарао продужетак рата, а Луј XIV и Торси су били за одбијање прелиминарних услова мира и наставак истих.

УТРЕХТСКИ МИР

Француска се није мирила са поразом желећи наставак рата. Током 1708. и 1709. године више хиљада сељака је прешло у армију, јер су биле веома лоше године. Током 1709. године у бици код села Малплаке Француска је водила жестоку битку уз обостране губитке. Међутим, Француска је сада желела да ангажује своју дипломатију и тражила мир под прихватљивијим условима. У поновљеним преговорима у холандском граду Гертрујденбергу удружене

савезничке снаге су тражиле абдикацију Филипа V, а у случају одбијања, да Луј XIV пошаље војску и принуди га да то учини силом (Rule 1969: 88).

Француски представници на конференцији су истакли да немају мандат да опозову војводу од Анжуја. На сцену је ступио Торси, који је чуо за крило у енглеској влади које је заговарало мирољубиву политику. То су били Торијевци, у односу ратноушкачки расположене Виговце. Енглески представник Приор је инкогнито посетио Француску и том приликом истакао своје захтеве – Гибралтар, Порт Махон, Асиенто споразум, Њу Фаундлен и Хадсон беј. Торси је узвратио посету и вештим дипломатским маневрима успео да Енглеску одвоји од Велике алијансе. Енглеска је оптужена за перфидног савезника.

Конгрес је одржан у јануару 1712. године у Утрехту. Дипломатска процедура је била опуштенија од оне у Рајсвику. Неутралних арбитра у виду папе није било, а делегати су седели за округлим столом. Конгрес је обилавао техничким саветницима и новинарима. Државници Европе су потписали Генерални мировни споразум 11. априла 1713. године. Овај споразум нису потписали Шпанија и аустријски Хабзбурговци.

Утрехтски мир је био веома важан за функционисање система нација/држава. Француска је прихватила енглеске баријере у Јужној Холандији и њене трговинске амбиције у новом свету. Енглеска је, заузврат, прихватила све аквизиције Луја XIV стечене до 1697. године (Холандија је Француској вратила градове Лил, Ер и Бетин, а Ница враћена војводи од Савоје). У име европске равнотеже, енглеска дипломатија је оставила бечки двор, већину немачких кнежевина и Холандску републику да се сами боре против Луја XIV. Битно је рећи да су сва наслеђа интернационализована, а енглеско-француски систем равнотеже проширен је на целу Европу.

Успостављена је равнотежа измеђи три геополитичке области:

– Енглеске и Ирске и њених савезника: Уједињених провинција и Португалије;

– Аустријског царства, које се простирало од јужне Холандије на западу до Карпата на Истоку, од Пољске на северу до Србије и Отоманског царства на југу. Новорођена сила је била у савезу са Енглеском све до 1756. године као „old system“;

– Француско-шпанског царства, које је укључивало бирачка места у Вителбаху и Келну.

Дакле, Француска је преживела рат за шпанско наслеђе у поменутиим границама из 1697. године, што се видело у очувању Стразбура и Алзаса, а Franche Compté је присаједињен Француској (Rule 1969: 90). Све ове промене дефинисане су Рахштадским споразумом од 6. марта 1714. године. Успостављена је равнотежа између двеју династија: Хабзбурговаца и Бурбона.

Овакво стање, које је настало односима везаним за Утрехтски мир, карактерисало се жељом сваке државе да увећа своју моћ. Дакле, са међународнополитичког аспекта имамо оживљавање система нација/држава и неумитан настанак равнотеже снага међу њима. До равнотеже је долазило због тога што ниједна држава није била довољно јака да успостави хегемонију, па чак ни Француска (Kisindžer 2011: 54). (У претходном излагању се видело да чим би једна држава (Француска) успоставила хегемонију, суседи би стварали коалиције како би најмоћнијег зауставили у његовим амбицијама, из чега закључујемо да се моћ једне државе може обуздати само моћи друге).

За међународне односе је од суштинске важности била појава једне државе која ће обележити светску политику током читавог XVIII века – Енглеске. Била је претходник реалистичке политике у међународним односима. Вилијем III је, поучен искуством проблема које је имао у родној Холандији са Лујем XIV, одмах по ступању на енглески престо почео је са формирањем коалиција против експанзионистичких тежњи француског краља². Енглеска није тежила експанзионизму услед своје политике *splendid isolation*, па је била врло пријемчива за савезнике. Циљ јој је била равнотежа, која је стављана час на једну час на другу страну, али увек на ону страну која је била против државе хегемона. Сви ратови који су вођени у XVIII веку и све коалиције које су се стварале, биле су од стране Енглеске усмерене против француске хегемоније у име оних слобода које је први увео француски кардинал Ришеље. Земље које су се супротстављале Француској биле су јаке да би биле побеђене, а Француска је полако слабила (Kisindžer 2011: 55).

Наведени период означава инаугурацију мултиполарне равнотеже снага, која није успела да спречи потоње ратове. Државе су више желеле да спремно дочекају рат. Један од најчешћих облика остваривања равнотеже били су компензација и интервенција. Рат за шпанско наслеђе обиловао је оваквим начинима успостављања равнотеже снага. Енглеска је држала равнотежу између Хабзбурга и Бурбона, уз принцип да је увек на страни слабијег у циљу очувања равнотеже.

ЛИТЕРАТУРА

- Clark 1954: Clark George. „The Character of the Nine Years War 1688–1697“. *Cambridge Historical Journal*, XI, 168–182.
- Doyle 1992: William Doyle. *The Old European Order 1660–1800*. Oxford: Oxford University Press.
- Godding 1991: Philippe Godding. *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*. Bruxelles: Palais des Académie.

2 У дипломатској историји је преовладало мишљење да је Енглеска „увозом“ краља Вилијама Оранског увезла и стални рат са француским краљем Лујем XIV око територије шпанске Холандије. Вилијам се бојао да ће заузимањем шпанске Холандије Луј XIV успети да успостави хегемонију.

- Kisindžer 1999: Henri Kisindžer. *Diplomatija*. Beograd: Club plus.
- Lesaffer 2006: Randall Lesaffer. *Defensive Warfare, Prevention and Hegemony – the Justification for the Franco-Spanish war of 1635*. IIKLJ Working paper.
- Louis 1950: André Louis. *Louis XIV et l'Europe – l'Evolution de l'humanité collective*. LXIV, Paris: Albin Michel.
- Rule C. 1969: John C. Rule (ed.). *Louis XIV and the Craft of Kingship*. Ohio state.
- Scoville 1960: Warren Scoville. *The Persecution of Huguenots and the French Economic Development 1680–1720*. Los Angeles.
- Stradling 1981: Robert Stradling. *Europe and the Decline of Spain: a Study of the Spanish System 1580–1720*. London: Allen and Unwin.
- Westergaard 1947: Waldemar Westergaard. *The First Triple Alliance*. New Haven.

Srdjan Ž. SLOVIĆ

THE WAR FOR SPANISH SUCCESSION AND THE UTRECHT PEACE

SUMMARY

The war for Spanish succession, and event which preceded it culminated with Utrecht Peace from 1713. This period was marked by Luis XIV, William II, and Leopold I including Spanish rulers. The claim for Spanish monarchy was a big deal – it resulted battle, coalition making, compromise, and a lot of cunning. These events redesigned the political map of Europe – France was not encircled by Spanish Hapsburgs, but as the leading power of that time Louis XIV (the King of the Sun), was confronted with great coalitions against it. Louis XIV wished glory either in domestic or in foreign policy so that he had proceeded to many adventures which weakened France. The aim of coalitions was the prevention of the state/hegemon creation. Versailles, and Vienna would establish balance of power which lasted until the war for Austrian succession. England will become the leading marine force.

Novelty introduced by Utrecht peace tackled the binding of treaties not only with actual rulers, but with their successors as well. It represented the triumph of modern diplomacy because a lot of technical issues were omitted. Territory was not the result of claim to it, but the claim to it depended on the request for territory. The issues of succession became internationalized. The transfer of sovereignty is not the result of military occupation, but the result of peace treaty. King's titles were internationally recognized.

This war started slowly inaugurating a new international law so that all national legislations should have follow the development of international law. Comparatively with the change of political relationships in Europe, legal norms were to be changed. Devolution war is a typical example of the primacy of international law over national. This war was very complex since it included many dynasties, and geopolitical interests among them, so that it was settled by diplomats, and jurists, and not generals.

Key words: Spanish succession, Hapsburgs, Louis XIV, England, balance of power, war.